

Školitelský posudek

Michal Macháček: *Gustáv Husák v kauze slovenského buržoazního nacionalismu.*
Diplomová práce, strojopis. Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, ústav českých dějin, Praha 2011, 236 s.

Práce Michala Macháčka se věnuje osobnosti slovenského a československého politika Gustáva Husáka v souvislosti s jeho obviněními z tzv. buržoazního nacionalismu a jeho procesem z roku 1954. Třeba říci, že osobnosti G. Husáka se M. Macháček věnuje již delší dobu a to cílevědomě. Husákovi se autor věnoval již ve své bakalářské práci z roku 2009. Nyní však své poznatky značně rozšířil na základě pečlivého studia archivních materiálů a rovněž výpovědí doposud žijících pamětníků. Vznikla tak velmi seriózní rozsáhlá práce mapující podrobně Husákovu činnost během druhé světové války i po válce, jeho politický vzestup a pád a především okolnosti a průběh jeho vyšetřování a následného tajného politického procesu. Macháček se dále věnuje Husákovu boji za propuštění z vězení a okolnostem zápasu za jeho rehabilitaci. Autor při práci využil svůj několikaměsíční studijní pobyt na Slovensku, kde se mu podařilo najít a využít doposud nepoužité prameny.

Po stručném zhodnocení dostupných pramenů a dosavadní hlavní literatury k tématu se Macháček nejprve v první kapitole zabývá Husákovým mládím, jeho činnosti za druhé světové války a v období SNP a Husákovým poválečným vzestupem. Úlohu Gustáva Husáka v odboji po listopadu 1989 osvětlil slovenský historik Jozef Jablonický (viz stat': Husák v rezistencii. In: Jablonický, J.: Samizdat o odboji I., Kaligram Bratislava 2004, s. 491-507. Studie již před tím vyšla v časopise *Soudobé dějiny*). Macháček na tuto práci částečně navázal a přinesl některé nové poznatky. Ukázal, že pokud jde o Husákovu činnost v odboji, pak až do roku 1943 byla spíše okrajová. Husák se sice stýkal s komunistickými a levicově orientovanými intelektuály, kteří se dokonce scházeli u něj ve vile, kde bydlel, avšak o odbojové činnosti v pravém slova smyslu nelze hovořit. Pokud jde o Husákova zatčení, došlo k nim především v rámci preventivních akcí Ústředny státní bezpečnosti (ÚŠB) proti komunistům. Za jeho propuštění intervenovala především Husákova žena Magda Lokvencová, která požádala v této věci o pomoc své známé, kteří měli přístup k ministru vnitra A. Machovi. Mach sám nepovažoval Husákovu činnost za nebezpečnou a proto neměl nic proti jeho propuštění. Do skutečného odboje se Husák zapojil teprve v roce 1943, kdy se podílel na vzniku ilegální Slovenské národní rady. Jeho činnost v době Slovenského národního povstání

byla naproti tomu nesporně významná, stejně jako jeho účast v politických zápasech třetí republiky a ve dnech únorového převratu v roce 1948.

Ve druhé kapitole se Macháček zabývá samotným fenoménem tzv. buržoazního nacionalismu. Poukazuje na specifickou situaci v Československu, kde obvinění z buržoazního nacionalismu bylo směřováno především proti slovenským komunistům a spočívalo mimo jiné v jejich obviňování ze separatistických tendencí. Pozornost věnuje především případu Vladimíra Clementise, který byl od počátku v Moskvě v nemilosti kvůli svým postojům k německo-sovětskému paktu o neútočení z roku 1939. V obecné rovině dává Macháček správně kampaň proti buržoaznímu nacionalismu ve východní Evropě do souvislosti s roztržkou mezi SSSR a Jugoslávií a kampaní Informbyra proti Titovi.

Třetí kapitola se týká politického pádu Gustáva Husáka, jeho sebekritice a následnému odvolání z funkce předsedy Sboru pověřenců a nakonec jeho zatčení. Autor ukazuje, jak marné byly Husákovy pokusy o obranu, jak samotný fakt, že byl ochoten přiznat politické chyby ve své činnosti vedl nakonec k kriminalizaci celé jeho činnosti za války i po válce. Autor zároveň ukazuje na zhoršující se atmosféru v souvislosti s politickým procesem proti László Rajkovi v Maďarsku a snahami sovětských bezpečnostních složek najít podobného Rajka i v Československu.

Čtvrtá kapitola pojednává o Husákově pobytu ve vězení, vyšetřování a konečně o jeho procesu. Husák se jako jediný z obviněných k ničemu nepřiznal, jeho proces proto musel být opakovaně odložen a nakonec se konal jako tajný teprve v dubnu 1954, tedy více než rok po Stalinově a Gottwaldově smrti. Macháček se nejprve zabývá politickou přípravou procesu a pak se pokouší celé soudní jednání rekonstruovat. Protože stenografický zápis z procesu se nedochoval (resp. přes veškeré úsilí se jej nepodařilo zatím najít), vyšel z výpovědí ostatních účastníků procesu a některých dalších dílčích materiálů. Macháček ukazuje, že Husák před soudem všechna obvinění odmítl, žádal výslechy dalších svědků a nakonec požádal o zproštění viny. Rozsudek byl ovšem stanoven předem a Husák byl odsouzen na doživotí za trestný čin velezrady podle § 78 trestního zákona z roku 1950. Kapitola dále popisuje Husákův pobyt ve vězení. V závěru se Macháček zabývá Husákovou rodinou, především osudy Husákovy manželky, divadelní režisérky Magdy Lokvencové a jejich dvou synů v době Husákova uvěznění. Nevyhýbá se přitom ani jejímu vztahu k herci Ctiboru Filčíkovi a rozpadu Husákova manželství po jeho návratu z vězení.

Pátá kapitola se týká Husákova zápasu o rehabilitaci. Režim Antonína Novotného se dlouho z politických důvodů snažil s procesem s tzv. buržoazními nacionalisty „nehýbat“ a Husák se proto dostal z vězení teprve na základě velké amnestie z roku 1960. Po právní

stránce byl Husák rehabilitován v roce 1963, kdy již byla kriminální rovina obvinění neudržitelná. Ovšem, tato rehabilitace ještě sama o sobě neznamenala i rehabilitaci stranickou a politickou. Husák byl nakonec rehabilitován přes odpor Novotného i stranicky a bylo mu navráceno členství v KSČ, když tzv. barnabitská komise konstatovala, že obvinění z buržoazního nacionalismu bylo neopodstatněné. Husák usiloval o návrat do aktivní politiky, avšak tomu dokázal Novotný v roce 1964 zabránit. Husák se potom znovu plně politicky aktivizoval v roce 1968, což však již leží mimo časový rámec Macháčkovy práce.

K práci mám dvě drobné poznámky:

1) na s. 82 autor píše, že samotný termín a koncepci slovenského buržoazního nacionalismu vymyslel šéf evidenčního (bezpečnostního) oddělení ÚV KSČ Karel Šváb se sovětskými poradci. Autor neuvádí žádný zdroj, ze kterého čerpal tuto informaci. Osobně se domnívám, že není správná, protože o nebezpečí „malomeštiackeho nacionalizmu“ hovořil Viliam Široký už na zasedání ÚV KSS 28. – 29. září 1948 a tehdy ještě v Československu sovětské poradci nebyli (o tomto Širokého vystoupení, ke kterému se připojil i Husák, píše Macháček na s. 90). Dá se ostatně pochybovat o tom, že právě sovětské poradci by měli zájem na směřování obvinění z buržoazního nacionalismu právě proti slovenským komunistům.

2) S autorem jsme opakovaně diskutovali o právní rovině rozsudku nad Husákem. Husák byl rozsudkem Nejvyššího soudu v Bratislavě 24. 4. 1954 odsouzen především za velezradu podle § 78 trestního zákona č. 86/1950 Sb., které se měl dopustit tím, že usiloval o federativní uspořádání (Husák to popřel, ačkoliv to ve skutečnosti byla pravda), což soud kvalifikoval jako pokus o rozbití ústavní jednoty Československé republiky. Pomiňme teď samotnou kvalifikaci činu, která sama o sobě je zcela absurdní. Důležitější je, že samotné „důkazy“ předložené u soudu obžalobou ukazovaly, že této činnosti se Husák dopouštěl v letech 1944-1948, tedy v době, kdy zákon č. 86/1950 Sb. ještě neplatil. Tehdy platný zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. samozřejmě politickou činnost za účelem přestavby republiky ve federaci nijak nepostihoval. Vzniká otázka: proč při přeshetřování husákova případu různými komisemi nikdo nepoukázal na zcela zřejmý fakt zmatečnosti rozsudku z formálních důvodů? Kromě toho byli Husák, Okáli a Horváth zbaveni podle § 42 tr. zák. i československého státního občanství, což ale bylo možné jen v případě, že se obviněný zdržoval v cizině (případně tehdy, pokud měl ještě jiné občanství). Tato část rozsudku je už na první pohled po formální stránce vadná a je otázka, proč byl tento dodatečný trest vůbec uložen. Myslím, že právní rovině celého procesu by bylo stálo za to věnovat v textu více pozornosti.

Uvedené dvě připomínky v žádném případě nesnižují hodnotu práce, která je skutečně na vysoké úrovni a formou zpracování vysoce přesahuje nároky kladené na diplomovou práci. Navrhuji proto práci **přijmout** k obhajobě a hodnotit stupněm **výborně**. Dávám zároveň v úvahu, zda by nebylo možné přijmout práci i jako podklad případného rigorózního řízení.

V Praze, 1. září 2011

prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.